

เอกสารในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์

ขจร สุขพานิช

รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ผ่านพ้นมาจนบัดนี้ถึง ๒๗๘ ปีแล้ว แม้กระนั้นเอกสารเกี่ยวกับรัชกาลนั้นก็ยังมีตีพิมพ์ออกเผยแพร่เป็นครั้งแรกอยู่เสมอๆ เช่นภายใน ๒๕ ปีนี้มีเอกสารซึ่งเรียกว่า PRIMARY SOURCE ตีพิมพ์ออกมา ๔ เรื่องด้วยกัน คือ:—

การเดินทางของบาทหลวงเคอฟอนตานีย์ (DE FONTANEY) สู่ประเทศสยามและประเทศจีน (ตีพิมพ์ที่ เมืองเซียงไฮ้ ค.ศ. ๑๙๔๒)

ความทรงจำของบาทหลวง เคอ เบซ (DE BEZE) เกี่ยวกับชีวิตและมรดกกรรมของ ซี. ฟอร์ดคอน (ตีพิมพ์ที่กรุงโตเกียว ค.ศ. ๑๙๔๗)

กรุงโรมและบรรดามิชชันนารีในแหลมอินโดจีนในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ (ตีพิมพ์ที่กรุงปารีส ค.ศ. ๑๙๔๘)

การเดินทางมากรุงสยามของบาทหลวงบูเวต์ (BOUVET) (ตีพิมพ์ที่เมือง เลเดน ค.ศ. ๑๙๖๓)

หนังสือทั้ง ๔ เล่มนี้ ค้นฉบับเขียนเป็นภาษาฝรั่งเศส และเมื่อตีพิมพ์ออกมา ก็ยังคงใช้ภาษาฝรั่งเศสตามรูปเดิม พร้อมทั้งทำคำอธิบายและหมายเหตุเพิ่มเติมให้ไว้เป็นภาษาฝรั่งเศสด้วย ใครใฝ่ใจใคร่ศึกษาเรื่องราวก็จำต้องรู้ภาษาฝรั่งเศสให้ดีเสียก่อนจึงจะเข้าใจได้ละเอียดถูกต้อง (ยกเว้นที่แปลเป็นภาษาไทยแล้วเล่มหนึ่ง คือ ความทรงจำของบาทหลวงเดอเบซ แปลเป็นไทยโดย สันต์ ท. โกมลบุตร จากค้นฉบับภาษาฝรั่งเศส สำนักพิมพ์ก้าวหน้าพิมพ์จำหน่าย) ส่วนเอกสารที่ยังไม่มีผู้ใดศึกษาตีพิมพ์ ก็เชื่อว่ายังคง

มีอยู่อีก เช่นเอกสารภาษาเปอร์เซียเขียนด้วยตัวหนังสืออาหรับ* ของราชทูตเปอร์เซีย
เข้ามากรุงศรีอยุธยาในรัชสมัยนั้น ค้นฉบับเป็นของบริติช มิวเซียม หอสมุดแห่งชาติ
ของเราได้มาหลายปีแล้ว แต่ยังหาคนอ่านและแปลออกมาเป็นภาษาไทยไม่ได้ ทราบ
แต่ว่า พระเจ้าแผ่นดินเปอร์เซียองค์ที่ส่งราชทูตมายังราชสำนักสมเด็จพระนารายณ์
ทรงพระนามว่าสุไลมาน (SULAIMAN) ที่หนึ่ง** (ผู้เขียนเคยระบุพระนามว่า ISKANDER ใน
หน้าสุดท้ายเรื่อง *ออกญาวิไชเยนทร์* พระนามนี้ผิดไป ที่ถูกต้อง SULAIMAN ที่หนึ่ง) ถ้า
วันใดเราสามารถตีพิมพ์เอกสารภาษาเปอร์เซียนี้ออกเผยแพร่เป็นภาษาไทยได้ เราก็ค
จะได้เครื่องมือไว้เปรียบเทียบกับเอกสารภาษาฝรั่งเศสของราชทูต เดอ โชมองต์ และ
ราชทูต เดอ ลาลูแบร์

ในพระที่นั่งศิวโมกข์พิมาน พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ มีตู้ลายรดน้ำอยู่ใบหนึ่ง ประต
๒ บาน มีภาพลายรดน้ำอยู่ ๒ ภาพ ภาพหนึ่งคือภาพพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ซึ่งเป็นที่
ยอมรับกันเป็นเอกฉันท์ อีกภาพหนึ่งเป็นภาพซึ่งยังเป็นที่ถกเถียงกันว่าจะเป็นภาพพระ
เจ้าไอริ่งเซบ แห่งราชวงศ์โมกุล อินเดีย (ตามพระมติของสมเด็จพระเจ้ากรุงฯ)
หรือภาพพระเจ้าสุไลมานที่หนึ่งแห่งเปอร์เซีย ผู้ทรงส่งคณะทูตมายังราชสำนักสมเด็จพระ
นารายณ์ ผู้ที่เสนอแย้งว่าเป็นภาพพระเจ้าสุไลมานที่หนึ่งแห่งเปอร์เซียแสดงเหตุผล
ว่า “พระเจ้าไอริ่งเซบ หาเคยส่งทูตเข้ามายังกรุงศรีอยุธยาไม่ แต่พระเจ้าสุไลมานที่
หนึ่งเคยส่งราชทูตมาเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์” นี่ก็เป็นการเสนอความเห็นตามหลักฐาน
ที่มีอยู่ในมือเท่านั้น ถ้าวันใดมีหลักฐานว่าพระเจ้าไอริ่งเซบ แห่งราชวงศ์โมกุล อินเดีย
เคยมีสัมพันธ์ทางทูตกับสมเด็จพระนารายณ์ ความเห็นประการหลังก็จะไม่เชิงแกร่ง
อย่างทุกวันนี้

การเดินทางเข้ามากรุงศรีอยุธยาของราชทูต เดอ โชมองต์ ตัวท่านทูตเองเขียนและ
ตีพิมพ์เป็นภาษาฝรั่งเศสที่กรุงปารีสแต่ ค.ศ. ๑๖๘๗ ในห้องสมุดบางแห่งในกรุงเทพฯ
ยังหาอ่านได้ถ้าประสงค์จะอ่าน แต่ตัวพิมพ์ในสมัยนั้นอ่านยาก ไม่สะดวก เพราะเราเคย

* ในสมัยต่อจากนั้น ภาษาเปอร์เซียเขียนด้วยตัวหนังสือเปอร์เซียใช้มาจนถึงปัจจุบัน ภาษาเปอร์เซียเขียนด้วยตัว
หนังสืออาหรับ หากคนรู้ภาษานั้นอ่านได้ยาก มีนักศึกษาวรรณคดีชื่อ Aubin พยายามอ่านและแปลกว่าสิบปี
แล้ว แต่ยังไม่ได้ดีพิมพ์

** จาก *Arberry; The Legacy of Persia, C.U.P., 1953* หน้า ๓๕๕

ชินกับตัวพิมพ์สมัยใหม่เสียแล้ว ท่านสังฆราช ปาเลอกัวซ์ จึงนำมาพิมพ์ไว้ให้อีกครั้งหนึ่งใน ค.ศ. ๑๘๕๔ ในหนังสือของท่าน ชื่อ *ราชอาณาจักรสยาม* ๖ (เล่มสอง หน้า ๓๔๐ – ๓๖๘) แม้กระนั้น ผู้ไม่ถนัดภาษาฝรั่งเศสจึงต้องพึ่งคำแปลเป็นภาษาอังกฤษของ เซอร์ ยอน เบาริ่ง ท่านราชทูตอังกฤษผู้ตีพิมพ์ไว้ให้ในหนังสือ ชื่อ *ราชอาณาจักรและประชาชนชาวสยาม* (เล่มสอง หน้า ๗๒ – ๙๓) ตีพิมพ์เมื่อ ค.ศ. ๑๘๕๗ จากฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษนี้ เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ (พร บุนนาค) แปลออกเป็นภาษาไทย ตีพิมพ์ใน *ประชุมพงศาวดารภาค ๑๒* เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔ การทูตของ เคอโซมองต์ จึงมีปรากฏทั้ง ๓ ภาษา คือ ฝรั่งเศส อังกฤษ และไทย ใครสะดวกจะอ่านคุณจากภาษาใดก็เลือกหาอ่านได้ตามใจชอบ

ส่วนการเดินทางเข้ามายังกรุงศรีอยุธยาของราชทูต เคอ ลาลูแบร์ อุปทูตเซเบเรต์ และนายพลเคส์ฟาซ ทัวราชทูตเองแต่งไว้และตีพิมพ์ที่กรุงปารีสเป็นภาษาฝรั่งเศส เมื่อ ค.ศ. ๑๖๘๘ มีผู้แปลเป็นอังกฤษตีพิมพ์ที่กรุงลอนดอน เมื่อ ค.ศ. ๑๖๙๓ และจากฉบับภาษาอังกฤษนี้ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ทรงแปลเป็นภาษาไทย (แต่เพียง ๗๔ หน้า จากต้นฉบับภาษาอังกฤษ ๒๖๐ หน้า) ถ้าท่านไปตามหาหนังสือนี้จากร้านค้าสุภาพที่ถนนราชดำเนิน เจ้าหน้าที่ผู้ขายจะบอกท่านว่า มีฉบับภาษาไทยของ เคอ ลาลูแบร์ ไว้จำหน่ายพร้อมอยู่แล้ว โดยที่เธอ (ผู้ขาย) อาจไม่ทราบว่า เป็นฉบับของ เคอ ลาลูแบร์ เพียง ๓ ของฉบับเดิม ผู้ซื้อหาหนังสือนี้จึงต้องคำนึงถึงความจริงข้อนี้ด้วย ได้ทราบว่า คุณสันต์ ท. โกมลบุตร พยายามซื้อหาฉบับเดิมภาษาฝรั่งเศสได้จากกรุงปารีสในราคาสูงกว่าพันบาท และกำลังแปลส่งทยอยออกตีพิมพ์ในวารสารรายเดือน *สามทหาร* อีกไม่ช้าคงจะมีผู้ตีพิมพ์จำหน่ายเป็นเล่มสมบูรณ์ ผู้สนใจอยากอ่านจากต้นฉบับเดิม จึงควรติดตามงานแปลของท่านผู้นี้ในหนังสือ *สามทหาร* ไปพลางก่อน

จากคำแปลเป็นภาษาอังกฤษ (ของ เซอร์ ยอน เบาริ่ง เล่มสอง หน้า ๗๒ – ๙๓) คณะทูตของ เคอ โซมองต์ ออกเดินทางจากเมืองเบรสต์ (BREST) มาถึงสันดอนที่ปากน้ำเมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน ค.ศ. ๑๖๘๕ ใช้เวลาเดินทาง ๖ เดือนเศษ ท่านสังฆราช ลาโน และบาทหลวง เคอ ลีออน ออกไปต้อนรับถึงสันดอนโดยพระราชโองการ ครั้นวันที่

๑๔ ตุลาคม เมื่อ ม. กองสตันซ์ พบกับท่านราชทูตเป็นครั้งแรก ท่านสังฆราช ลาโน “ทำหน้าที่เป็นล่าม” ในการสนทนาระหว่าง ม. กองสตันซ์ กับท่านราชทูต นี่เป็นการแสดงว่า ม. กองสตันซ์ หรือ ฟอลคอน ไม่เข้าใจภาษาฝรั่งเศส ต้องพึ่งท่านสังฆราชแปลเป็นภาษาไทยในการเจรจากับท่านราชทูต แต่ครั้นวันราชทูตเข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์ (๑๘ ตุลาคม) และท่านราชทูตกราบทูลสุนทรภักด้วยภาษาฝรั่งเศส ม. กองสตันซ์ กลับเป็น “ผู้แปล” สุนทรภักแด่สมเด็จพระนารายณ์ นี่จะหมายความว่า ม. กองสตันซ์ เกิดรู้ภาษาฝรั่งเศสภายในเวลาห่างกันเพียง ๔ วันกระนั้นหรือ หรือว่าได้มีการเตรียมแปลสุนทรภักกราบทูลในระหว่าง ๔ วันนั้นแล้ว ในวันเข้าเฝ้า ม. กองสตันซ์ จึงสามารถ “แปล” กราบทูลเป็นภาษาไทยได้โดยเรียบร้อย

หนึ่งในคณะทูตของ ม. เคอ โซมองต์ มีระบุชื่อบาทหลวง เคอ ชัวส์ และ “สุภาพบุรุษอีก ๑๒ คน” ซึ่งไม่ได้ระบุชื่อ นอกจากนี่ยังระบุชื่อวิศวกร เคอ ลามาร์ และนายทหารเคอร์ ฟอร์แบง ท่านทั้งสองนี้ สมเด็จพระนารายณ์ทรง “ขอยืม” ไว้ใช้ในกรุงศรีอยุธยา มีนายทหารอีก ๒ ท่านที่มีชื่อระบุไว้ คือ เคอ โวตรีคูร์ และ เคอ ยอยเออร์ส คณะทูตชุดนี้ออกเดินทางกลับประเทศฝรั่งเศสในวันที่ ๒๒ ธันวาคม ค.ศ. ๑๖๘๕ ใช้เวลาอยู่ในราชอาณาจักรสยามราว ๓ เดือน

จากบันทึกการทูตของ ม. เคอ โซมองต์ เราจึงทราบว่า มีชาวฝรั่งเศสชื่ออะไรบ้างที่ร่วมคณะเข้ามากรุงศรีอยุธยาในครั้งนั้น และจากบุคคลไม่ระบุชื่อ คือ “สุภาพบุรุษอีก ๑๒ คน” เราก็พอทราบจากทางอื่นว่า ในจำนวนนี้มี บาทหลวง ตาซาร์ด บาทหลวง ฟองตานีย์ และบาทหลวง บูเวต์ รวมอยู่ด้วย (๒ ท่านซึ่งระบุนามหลังเพื่อน เอกสารเพิ่งตีพิมพ์ภายใน ๒๕ ปีนี้เอง) อีก ๙ ท่าน จะเป็นบาทหลวงทั้งหมด หรือจะรวมวิศวกร เคอ ลามาร์ และนายทหาร เคอ ฟอร์แบง และอีก ๒ ท่านเข้าไว้ด้วย ก็ยังไม่เป็นที่ทราบชัด ถ้ารวมผู้ไม่ชื่อนักบวชทั้งสิ้น เราก็ยังต้องรอสืบหาอีก ๕ ท่าน* ในจำนวน ๑๒ ที่ไม่ระบุชื่อไว้แต่เดิม เฉพาะบาทหลวง ตาซาร์ด ท่านเป็นผู้เดินทางกลับฝรั่งเศสกับท่านราชทูตไทย** และเดินทางมากรุงศรีอยุธยากับคณะทูตใหม่ คือ เคอ ลาลูแบร์ แล้วเดิน

* อาเดรียง โลเน : ประวัติมิสซังในกรุงสยาม : ระบุชื่อบาทหลวงให้ไว้อีก ๓ รูป คือ *Lecomte, Visdelou* และ *Gerbillon* (หน้า ๕๕)

** คณะออกพระวิสุตรสุนทรออกจากกรุงศรีอยุธยา เมื่อ ๒๒ ธันวาคม ค.ศ. ๑๖๘๕ กลับเข้ามาเมื่อ ๒๗ กันยายน ค.ศ. ๑๖๘๗ ไม่อยู่ในกรุงศรีอยุธยา ๒๑ เดือนเศษ ท่านอยู่ในประเทศฝรั่งเศส ระหว่างวันที่ ๑๕ มิถุนายน ค.ศ. ๑๖๘๖ ถึงวันที่ ๑ มีนาคม ค.ศ. ๑๖๘๗ ท่านจึงอยู่ในดินแดนฝรั่งเศส ๘ เดือนเศษ เรื่องราวในพระราชพงศาวดารที่ว่าท่านอยู่ในฝรั่งเศส ๓ ปี ได้หม่อมเป็นภรรยาและเกิดบุตรด้วย จึงไม่ใช่ประวัติศาสตร์

ทางกลับประเทศฝรั่งเศสตอนปีสุดท้ายในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ นอกจากนี้ ท่านยังมากรุงศรีอยุธยาอีกครั้งหนึ่ง ในแผ่นดินสมเด็จพระเพทราชา แต่ขากลับครั้งที่ ๓ ไปไม่ถึงประเทศฝรั่งเศส ไปมรดนภาพที่เมืองจันทนครในแคว้นเบงกอล เมื่อวันที่ ๒๑ ตุลาคม ค.ศ. ๑๗๑๒* ท่านจึงเป็นผู้ยุ่งเกี่ยวกับเรื่องของกรุงศรีอยุธยานับแต่แรกจนถึงวาระสุดท้าย รวม ๒๗ ปี (ค.ศ. ๑๖๘๕ ถึง ค.ศ. ๑๗๑๒) ส่วนบาทหลวง เยอแวร์ส เข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยาสี่ปี แต่เข้ามากับใคร ยังหาเรื่องราวไม่พบ พบแต่ว่าออกจากประเทศไทยพร้อมกับราชทูตออกพระวิสุตรสุนทรในปลาย ค.ศ. ๑๖๘๕ (บอกไว้ในคำชี้แจงของผู้พิมพ์ต้นฉบับเดิม) ท่านเขียนเรื่องกรุงศรีอยุธยาไว้เล่มหนึ่ง คุณสันต์ ท. โทมลบุตร แปลเป็นไทย และสำนักพิมพ์ก้าวหน้าพิมพ์จำหน่ายแล้ว เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖ คือเรื่อง *ประวัติศาสตร์ธรรมชาติ และการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม*

ในการเดินทางเข้ามายังกรุงศรีอยุธยาของคณะทูต เดอ โชมองต์ ครั้งนั้น มีปรากฏแผนที่ประเทศสยามและอาณาจักรใกล้เคียงอยู่แผ่นหนึ่ง จะเป็นแผนที่เขียนขึ้นตามวิชาการสมัยใหม่ของบาทหลวงฝรั่งเศส ๖ ท่าน สังกัดในคณะเยซุอิต ชื่อบาทหลวง ๖ ท่านนี้ แผนที่ไม้ได้ระบุไว้ว่ามีใครบ้าง แผนที่นี้เขียนขึ้นแต่ ค.ศ. ๑๖๘๕ เพิ่งมาตีพิมพ์เมื่อ ค.ศ. ๑๙๖๓ (คือ ๒๗๘ ปี หลังเหตุการณ์) ปรากฏในหนังสือชื่อ *การเดินทางมากรุงสยามของบาทหลวง บูเวต์* ซึ่งตีพิมพ์ที่เมือง เลเคน เมื่อ ค.ศ. ๑๙๖๓ บาทหลวง ๖ ท่านนี้คงอยู่ในคณะ “สุภาพบุรุษอีก ๑๒ คน” ซึ่งท่านราชทูต เดอ โชมองต์ นำเข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์ เสียหายที่เราไม่ทราบชื่อท่านเหล่านั้นจากแผนที่นี้ เพราะเท่าที่สังเกตได้จากแผนที่ดังกล่าว ท่านทั้ง ๖** ต้องเป็นบุคคลผู้รอบรู้ในวิชาการสมัยใหม่อย่างไม่มีปัญหา

เกี่ยวกับแผนที่ วิศวกรชื่อ เดอ ลามาร์ ผู้ซึ่งสมเด็จพระนารายณ์ ทรงขอยืมจากท่านทูตฯ ไว้ใช้สอยในกรุงศรีอยุธยา ได้ทำขึ้นแผ่นหนึ่ง เป็นแผนที่จากปากน้ำเจ้าพระยาเข้ามาจนถึงกรุงศรีอยุธยา แผนที่ฉบับนี้มีปรากฏในหนังสือหลายเล่ม รวมทั้งในหนังสือ *ออกญาวิไชยเขมร* (หน้า ๓๒) ของผู้เขียนที่ตีพิมพ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖ แล้วด้วย

* Gany : การเดินทางมากรุงสยามของบาทหลวง บูเวต์ เลเคน, ๑๙๖๓ (ฟุตโน้ต ๑ หน้า ๕)

** อาเดรียง เลโน : ระบุชื่อท่านทั้ง ๖ นี้ไว้ให้ คือ Fontenay, Tachard, Leconte, Bouvet, Gorbillon และ Visdelou (หน้า ๕๕) และหนังสือของ Gany ยืนยัน (หน้า ๙ - ๑๓ ที่ฟุตโน้ต)

เมื่อท่านราชทูต เคอ โซมองต์และคณะ พร้อมด้วยคณะราชทูตไทยคือคณะโกษาปาน ออกจากกรุงศรีอยุธยาไปประเทศฝรั่งเศส เมื่อวันที่ ๒๒ ธันวาคม ค.ศ. ๑๖๘๕ ทาง กรุงศรีอยุธยา เรามีเอกสารของไกรบังที่เขียนไว้ให้ใช้เป็นหลักฐาน ในการสืบสวนหา เรื่องราวของรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ เป็นที่ทราบกันแล้วว่า สมเด็จพระนารายณ์ ขึ้นครองราชย์แต่ วันที่ ๘ ตุลาคม ค.ศ. ๑๖๕๖ และพวกนักบวชชาวฝรั่งเศส นำโดย สังฆราช ลัมแบร์ต* เข้ามาพำนักอยู่ในกรุงศรีอยุธยาแต่วันที่ ๒๒ สิงหาคม ค.ศ. ๑๖๖๒ คือ ๖ ปีต่อมา นับแต่นั้นมา พวกนักบวชฝรั่งเศส อันประกอบด้วยสังฆราช ปาลู แลมแบร์ต และลาโน พร้อมด้วยบาทหลวงลูว์ก ก็ประกอบกิจกรรมซึ่งเป็นของ ใหม่สำหรับชาวสยามในครั้งนั้น คือบันทึกเรื่องราวและนำส่งไปยังกรุงปารีสเพื่อรายงาน เก็บรักษา พวกสมัยใหม่ในวิชาประวัติศาสตร์กระทำเช่นนี้เรื่อยมา จนถึง ค.ศ. ๑๙๒๐ คือ ๒๕๘ ปีต่อมา อาเดรียง โลเน จึงนำเอกสารเหล่านั้นมาตีพิมพ์เป็นหนังสือ ๓ เล่ม (เล่ม ๑ เป็นการบรรยาย เล่ม ๒ และ ๓ เป็นภาคเอกสาร) ให้ชื่อว่า *ประวัติศาสตร์ขังใน กรุงสยาม* เป็นเรื่องราวฉบับแก่นักบวชฝรั่งเศสออกจากกรุงปารีสมาถึงกรุงศรีอยุธยาใน เดือนสิงหาคม ค.ศ. ๑๖๖๒ นับแต่ปีนั้นจนถึงรัชกาลที่ ๒ ในยุครัตนโกสินทร์ ค.ศ. ๑๘๑๑ เอกสารในรอบ ๑๕๐ ปีนั้น มีอยู่อย่างไรก็นำมาตีพิมพ์โดยมิได้แก้ไขเปลี่ยนแปลง เป็นหลักฐานชั้นหนึ่ง (หรือ PRIMARY SOURCE) ซึ่งพวกนักบวชชาวฝรั่งเศสได้ สร้างขึ้นให้แก่วิชาที่เกี่ยวกับประเทศไทย ถ้าเราจะหยุดคิดและมาพิจารณาให้ความ เป็นธรรมแก่ชาวต่างชาติที่มีบทบาทในกรุงศรีอยุธยา หนังสือ *ประวัติศาสตร์ขังในกรุงสยาม* ที่ตีพิมพ์เมื่อ ค.ศ. ๑๙๒๐ แสดงเรื่องราวของกรุงศรีอยุธยาตลอดระยะเวลา ๑๕๐ ปี นับแต่รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ เป็นเอกสารชั้นหนึ่ง ซึ่งเทียบเคียงได้ดีกับเอกสาร ประเภทเดียวกัน ในเรื่องราวของประเทศต่างๆ ในทวีปเอเชีย แท้จริงแล้ว ประเทศ ลังกา พม่า มลายู เขมร ญี่ปุ่น หรือประเทศอื่นๆ ในทวีปเอเชียทั้งหมด

* ลัมแบร์ต เคอ ลามอต สังฆราชแห่ง Berythe เข้ามาถึงกรุงศรีอยุธยา เมื่อ ๒๒ สิงหาคม ค.ศ. ๑๖๖๒ ได้เข้า เฝ้าสมเด็จพระนารายณ์ ค.ศ. ๑๖๖๕ ได้รับพระราชทานที่ดินสร้างวัด โรงเรียน โรงพยาบาล ที่บ้านปลาเทืด ได้เข้าเฝ้าครั้งที่สองเมื่อ ค.ศ. ๑๖๖๗ และครั้งที่ ๓ เมื่อ ค.ศ. ๑๖๗๓ (๑๘ ตุลาคม) พร้อมด้วยสังฆราช ปาลู ผู้บัญชาเขตพระราชสำนักจากลันคาปาและพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ท่านเป็นผู้ก่อตั้งคณะ “มิชชันนารี เดอ บอร์ฌ” เป็นบิชอปคนใหม่ประเทศไทย ท่านมรณภาพที่กรุงศรีอยุธยา ๑๕ มิถุนายน ค.ศ. ๑๖๗๘ เรื่องราวของท่าน de Bourges เขียนไว้ และตีพิมพ์ที่ปารีส แต่ ค.ศ. ๑๖๖๖

คุณจะไม่เฝ้าเอกสารของชาวต่างชาติตลอดระยะเวลาอันยาวนานถึง ๑๕๐ ปี ที่จะเทียบกับเอกสารนี้ได้เลย

ในหนังสือ *ประวัติมิชชันในกรุงสยาม* ที่กล่าวถึงนี้ ตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ มีบุคคลชาวฝรั่งเศสอยู่ในกรุงสยามตลอดเวลา คืออยู่ในกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงเทพมหานคร ตลอดระยะเวลา ๑๕๐ ปีนี้ มีเรื่องราวสิ่งใดที่น่ารายงานไปยังกรุงปารีส นักบวชฝรั่งเศสก็รายงานไป จะเป็นเรื่องที่น่าชื่นชมเกี่ยวกับประเทศของเรา หรือเรื่องที่ฟังแล้วไม่น่าเลื่อมใส หรือแม้แต่เรื่องที่ไม่ควรเกิดขึ้นแต่ก็เกิดขึ้นเรื่องต่างๆ เหล่านี้เมื่อเกิดขึ้นแล้ว พวกนักบวชฝรั่งเศสเป็นรายงานไปยังกรุงปารีสอย่างครบถ้วน ใครรู้ภาษาฝรั่งเศสดีและสนใจในวิชานี้ ควรหาหนังสือชุดนี้ไว้ศึกษา ผู้รวบรวมชื่อ ADRIEN LAUNAY เป็นบาทหลวงในคณะเยซุอิต ศึกษาเรื่องราวจากเอกสารเหล่านี้ และตีพิมพ์ที่กรุงปารีส ค.ศ. ๑๙๒๐

ทั้งกล่าวแล้วว่า หนังสือชุดนี้มี ๓ เล่มจบ เฉพาะเล่ม ๒ และเล่ม ๓ หอพระสมุดวชิรญาณ ได้ให้แปลเป็นภาษาไทย เลือกคัดเฉพาะบางเรื่อง ตีพิมพ์อยู่ในชุด *ประชุมพงศาวดารภาค ๓๒* และใกล้เคียง ผู้ที่เป็นเจ้าหน้าที่กระทำการเลือกคัด เชื่อว่า คือ ศาสตราจารย์ ยอช เซคส์ และผู้แปลเป็นภาษาไทย คือ นายอรุณ อมาตยกุล แต่เล่ม ๑ อันเป็นภาคบรรยายในหนังสือชุดนี้ ยังไม่ได้มีการแปลและตีพิมพ์ออกมาเผยแพร่

เฉพาะหนังสือชุดนี้ เล่ม ๑ ซึ่งกล่าวถึงเรื่องราวในเมื่อสมเด็จพระนารายณ์ทรงต้อนรับนักบวชชาวฝรั่งเศสเมื่อ ค.ศ. ๑๖๖๒ นอกจากท่านสังฆราช ลัมแบร์ เดอ ลามอกที่ระบุนามไว้แล้ว มีระบุชื่อบาทหลวงฝรั่งเศสอีกหลายท่านซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับการทูตของท่านราชทูตเดอ โชมองต์ และแม้แต่ท่านราชทูตเดอ ลาลูแบร์ พวกนักบวชเหล่านี้เข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยาต่างวาระกัน และดำเนินชีวิตไปในทางศาสนา ไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง บุคคลเหล่านี้ซึ่งเข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยาในยุคแรก ผู้เขียนอยาก

จะระบุชื่อไว้ คือ * GUIART, BOUCHARD, SAVARY, LANCLOIS, VACHET, DE COURTAULIN, SEVIN, DE CHANDEBOIS, DE FALANDIN, FORGET และ GAYME จาก ๑๑ รายชื่อนี้ งานของบาทหลวง เกม และของ บาทหลวง วาเชต์ มีปรากฏในเรื่องราวการทูตระหว่างประเทศสยาม และประเทศฝรั่งเศสในฐานะล่าม แต่นามของบาทหลวง เดอ คุร์โตแลง มีปรากฏในแผนที่

* จาก *อาเดรียง โลเน* : เล่ม ๑ หน้า ๑๐

กรุงศรีอยุธยาว่าเป็นผู้ “สร้าง” แผนที่นั้น ว่าที่จริงแผนที่กรุงศรีอยุธยาพร้อมทั้งแผนที่เมืองบางกอกอยู่ด้านซ้ายและแผนที่เมืองลพบุรีอยู่บนขวา ใครจะเป็นผู้ “สร้าง” จะต้องมีความรู้ในวิชาการแผนที่เป็นอย่างดี บาทหลวง คุร์โตแลง เข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยา ก่อนท่านราชทูตเคอ โชมองต์ อย่างน้อย ๑๒ ปี คือเมื่อระบุนายชื่อบาทหลวง ๑๑ ท่าน ดังกล่าว ชื่อของบาทหลวงผู้นั้นอยู่ในอันดับที่ ๖ และว่าท่านทั้ง ๑๑ นี้เข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยา ระหว่าง ค.ศ. ๑๖๖๘ ถึง ค.ศ. ๑๖๗๓ จะเป็นปีใดใน ๕ ปีนี้ไม่ได้มีระบุไว้ ในระยะต่อมา คือ ระหว่าง ค.ศ. ๑๖๗๔ ถึง ๑๖๗๕ มีบาทหลวงเข้ามาสมทบในกรุงศรีอยุธยา อีก ๕ รูป (โลเน: หน้า ๒๔) รูปสำคัญเพราะเป็นแพทย์ด้วย ชื่อ PAUMARD กรันเมื่อสังฆราช เคอ ลามอต มรณภาพ และสังฆราช ลาโน เป็นผู้สืบแทนตำแหน่งตั้งแต่ ค.ศ. ๑๖๗๕ มีบาทหลวงพวกที่สามเข้ามาสมทบอีก ๑๑ รูป (โลเน: หน้า ๓๕) รูปสำคัญคือ เคอ ลีออน เข้ามาใน ค.ศ. ๑๖๘๑ ท่านผู้นี้เป็นล่ามไปกับคณะทูตออกพระวิสุตรสุนทร จึงเห็นได้ว่า ก่อนราชทูตฝรั่งเศส เคอ โชมองต์ จะเข้ามากรุงศรีอยุธยา มีบาทหลวงฝรั่งเศสเข้ามาก่อนหน้าท่านถึง ๓ รุ่น รวม ๒๖ รูปส่วนที่มากับท่านสังฆราช เคอ ลามอต เมื่อ ค.ศ. ๑๖๖๒ มี ๒ รูป คือ DE BOURCES และ DEYDIER และที่เข้ามาพร้อมกับท่านสังฆราชปาตู เมื่อ ค.ศ. ๑๖๖๔ มีระบุชื่อไว้ ๔ รูป มีบาทหลวง ลาโน* ซึ่งต่อมาได้เป็นสังฆราชแทนท่าน เคอ ลามอต รวมอยู่ด้วย และมีเจษฎาจารย์ ซาเมซอง ด้วยอีกท่านหนึ่ง เมื่อรวมทั้งสิ้นก็ได้ ๓๖ รูป ทั้งนี้ยังไม่นับพวกบาทหลวงที่เข้ามากับคณะทูตฝรั่งเศสทั้ง ๒ คณะ รายชื่อท่านเหล่านี้ โลเน ระบุไว้อย่างครบถ้วน เอกสารที่ท่านเหล่านี้เขียนขึ้นไว้ก็มีของ วาเชต์ (ผู้เป็นล่ามไปกับขุนนางผู้น้อยสองท่าน) และของ เคอ ลีออน ผู้เป็นล่ามในคณะออกพระวิสุตรสุนทร ส่วนตอนเกิดกบฏก็มีการบรรยายฆ่าฟันกับทหารฝรั่งเศส ก็มีเอกสารของบาทหลวง เคอ ลีออน จดบันทึกไว้ด้วย

* หลุยส์ ลาโน เข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยา แต่ ค.ศ. ๑๖๖๔ ได้รับแต่งตั้งเป็นสังฆราชเมื่อท่าน ลัมแบร์ต เคอ ลามอต มรณภาพ เมื่อ ค.ศ. ๑๖๗๕ ท่านเป็นอธิการโรงเรียนที่บ้านปลาเห็ด และก่อตั้งโรงเรียนที่ตำบลมหาพราหมณ์ ท่านเรียนรู้อาษาบาลี ภาษาไทย มอญ ฯลฯ แต่งหนังสือไวยากรณ์ไทยและบาลี พจนานุกรมไทย (โลเน: หน้า ๔๔) และได้รับยกย่องเป็นผู้รู้ภาษาไทยอย่างดีเป็นรูปแรก สังฆนามเมื่อเป็นสังฆราชของท่านคือ สังฆราชแห่ง Metalopolis ท่านมรณภาพที่กรุงศรีอยุธยา เมื่อ ค.ศ. ๑๖๘๖

จากหนังสือ *ประวัติมิชชันในกรุงเทพฯ* เรายังทราบความเก่าแก่ก่อนคณะนักบวชฝรั่งเศส เข้ามายังกรุงศรีอยุธยาด้วย โลเน เขียนไว้ว่า “ราชอาณาจักรสยามมีจำนวนผู้เข้ารับศีลคือ ศาสนาคาโรลิกไม่มากนัก ผู้ประกาศศาสนาชุดแรกเป็นบาทหลวงปอตุเกศ ๒ รูป ชื่อ เยอโรม และ เซบาสเตียน สังกัดอยู่ในคณะโดมินิกัน ท่านเข้ามาจากเมืองมะละกา แต่ ค.ศ. ๑๕๕๕ แต่ต้องเสียชีวิต รูปแรกใน ค.ศ. ๑๕๖๖ และรูปที่ ๒ ใน ค.ศ. ๑๕๖๘ (ไม่ ระบุรายละเอียด) นักบวชคณะโดมินิกันรูปอื่นก็เข้ามาปฏิบัติงานต่อไป แล้วจึงมีนักบวช คณะฟรังซิสกัน และคณะเยซุอิตเข้ามาสมทบด้วย พวกเยซุอิตเข้ามาเมื่อ ค.ศ. ๑๖๐๘ โดยมีบาทหลวง บาเทเลมมี เป็นหัวหน้า ครั้นถึง ค.ศ. ๑๖๖๒ (ในแผ่นดินสมเด็จพระ นารายณ์) บาทหลวงคาโรลิกในกรุงศรีอยุธยามีอยู่ด้วยกัน ๑๑ รูป สังกัดอยู่ในคณะ เยซุอิต ๔ รูป คณะโดมินิกัน ๒ รูป คณะฟรังซิสกัน ๒ รูป และไม่สังกัดคณะใดคณะ หนึ่งอีก ๓ รูป บาทหลวงทั้ง ๑๑ รูปนี้ เป็นชาติปอตุเกศทั้งนั้น ยกเว้นรูปสองรูปที่ เป็นชาติสเปน ในตอนนี้จำนวนผู้เข้ารับศีลมีอยู่ราว ๒,๐๐๐ คน” (โลเน: หน้า ๓) โบสถ์ ปอตุเกศ ๒ โบสถ์ยังมีซากให้เห็นจนทุกวันนี้ ในเขตปอตุเกศนอกเกาะอยุธยา มีชื่อว่า สันโต โดมิงโก (ของคณะโดมินิกัน) และ สันโต เปาโล (ของคณะเยซุอิต)*

เมื่อสังฆราช เดอ ลามอก ได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์อย่างไม่เป็นทางการแล้ว พระองค์ทรงมอบเด็กไทย ๑๐ คน ให้ท่านสังฆราชขอบรมสั่งสอนวิทยาการสมัยใหม่ของ ยุโรป แล้วจึงพระราชทานที่ทางให้ตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัย พร้อมทั้งให้สร้างโบสถ์ และ โรงเรียนขึ้นที่บ้านปลาเห็ด เมื่อ ค.ศ. ๑๖๖๖ พวกบาทหลวงจึงเรียกชื่อหมู่บ้านว่า “บ้าน เซนต์ ยอแซฟ” หมู่บ้านของพวกเข้ารีตในรัชสมัยนั้นยังคงอยู่มาจนปัจจุบัน นอก เกาะอยุธยาทางทิศใต้ ใกล้วัดพุทไธสวรรย์ นับแต่ได้รับพระราชทานที่ทางแต่สมัยนั้น มาจนบัดนี้นับได้ ๓๐๐ ปีพอดี นับเป็นแหล่งเข้ารีตที่ยั่งยืนที่สุดในประเทศไทย แหล่ง เข้ารีตนี้เป็นแหล่งของคณะ MISSION ETRANGERES คือ คณะเดียวกับของโบสถ์อัสสัมชัญ คณะอื่นมีตั้งอยู่ก่อนแต่ก็ไม่ยั่งยืน ตั้งขึ้นแล้วล้มไป ปัจจุบันมีคณะโดมินิกันและคณะ เยซุอิตเข้ามาตั้งในพระนครราว ๑๐ ปีนี้ แต่ก็ขาดตอนจากอดีตไปนานแล้ว

* จาก แอร์แวน: ฉบับแปล หน้า ๒๑๘

เมื่อพูดถึงคณะต่างๆ ในนิยายคาโธลิก เราก็มาถึงตอนสำคัญเกี่ยวกับบุคคลมีชื่อเสียง
ในทางการเมืองของยุคนั้น คือ ซี. ฟอร์ดคอน หรือ วิไซเอนทร์ ฟอร์ดคอนเข้ามามีบทบาท
ในราชสำนักสมเด็จพระนารายณ์ภายหลังสังฆราชทั้ง ๓ หลายปี เอกสารระบุชื่อคน
ผู้เป็นครั้งแรกเมื่อ ค.ศ. ๑๖๗๔ คือ หลังสังฆราช เคอ ลามอต ๑๒ ปี และภายหลังที่
“บ้านเซนต์ ยอแซฟ” ได้ตั้งขึ้น ๘ ปี โสเน ระบุว่า ท่านผู้นี้เกิดเมื่อ ค.ศ. ๑๖๔๘ ที่
เกาะเซฟาโลเนีย ประเทศกรีก (โสเน: หน้า ๕๐) เมื่อเข้ามาเริ่มมีบทบาทในราชสำนัก
สมเด็จพระนารายณ์ มีอายุได้เพียง ๒๖ ปี แต่ภายในเวลา ๑๔ ปี ที่เข้ามารับราชการอยู่
นั้น เราทราบจากหลักฐานทางอื่นว่า ท่านได้เลื่อนตำแหน่งและบรรดาศักดิ์อย่างรวดเร็ว คือ เป็น
ออกหลวงสรุสาคร แล้วเป็นออกพระฤทธิกำแหงฯ แล้วจึงได้เป็น
ออกญาวิไซเอนทร์ สมุหนายก ในที่สุดท้ายในชีวิตของท่าน เมื่อท่านถูกประหาร มีอายุ
เพียง ๔๐ ปี เท่านั้น ชีวิตของท่าน มีผู้เขียนไว้หลายสำนวนและหลายพวก คือเขียน
ขึ้นโดยคนฮอลันดา และ คนอังกฤษ* ๒ พวกนี้ผลประโยชน์ขัดกันกับท่าน แต่ที่เขียน
ขึ้นโดยชาวฝรั่งเศส ก็ยังแตกแยกเป็น ๒ พวกใหญ่ๆ คือ พวกสังฆราชที่กรุงศรีอยุธยา
และพวกบาทหลวงเยซูอิต ที่เข้ามาอยู่กับท่านราชทูต มีบาทหลวงตาซาร์ต เป็นต้น อันที่
จริง ท่านสนิทกับพวกบาทหลวงตาซาร์ตมาก แต่ก็มีโอกาสคลุกคลีกันเพียง ๒ ระยะเวลา
ระยะเวลาราว ๓ เดือน คือ ระหว่างที่ราชทูต เคอ โชมองต์ และราชทูต เคอ ลาลูแบร์
เข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยา นอกนั้นไม่ได้มีโอกาสคลุกคลีกันเลย เกี่ยวกับบาทหลวง
ตาซาร์ต ก่อนจะเดินทางเข้ามากรุงศรีอยุธยา ท่านเคยเดินทางไปทวีปอเมริกา เพราะ
ฉะนั้น ต้องนับว่าท่านเป็นผู้ได้เดินทางผ่านทั้ง ๔ ทวีป คือ อเมริกา ยุโรป อัฟริกา
และเอเชีย เรื่อง “ออกขุนชำนาญเรือแตกที่แหลมกุตโฮบ” ซึ่งท่านเขียนขึ้นตามคำ
บอกเล่าของออกขุนชำนาญ (บทที่ ๖ ในหนังสือ ออกญาวิไซเอนทร์) ย่อมเป็นองค์
พยานได้อย่างดีว่า ท่านเป็นผู้มีภาพพจน์ในการเขียนหนังสือเป็นอย่างดี และเมื่อ
ท่านเขียนเรื่องมูลเหตุซึ่งฟอร์ดคอนจะเข้ามารับราชการในกรุงศรีอยุธยานั้น (คือเรื่อง
ฟอนคอลเรือแตก และพบทูตไทยกลับจากประเทศอิหร่านเรือแตกเช่นเดียวกัน จึงจัด

๑ คนฮอลันดาเขียนขึ้นให้ชื่อว่า “ชีวิตและพฤติกรรมของ ซี. ฟอร์ดคอน” (ศิลปากร ปีที่ ๔ เล่มที่ ๘ พ.ศ.
๒๔๕๗) และที่คนอังกฤษเขียนไว้วันนั้นมีมากตอน อยู่ในหนังสือ *Records of the Relations.....* (เล่มต่างๆ)

หาเรือเป็นพาหนะพาทูตไทยกลับมากองศรีอยุธยาได้) ท่านก็ใช้ภาพพจน์เป็นการ “ระบายสี” ชีวิตของ ฟอลคอน ให้น่าเลื่อมใส ไม่ตรงกับความจริง ท่านพบฟอลคอน เป็นครั้งแรกใน ค.ศ. ๑๖๘๕ เป็นปีที่ ๑๑ ที่ฟอลคอนเข้ารับราชการแล้ว จึงเป็นการ เขียนแบบ “ระบายสี” ให้ชีวิตของ ฟอลคอน งดงามดูน่าอัศจรรย์ มีผู้เขียนเป็นบาทหลวง เยซูอิตอีกท่านหนึ่ง ชื่อ D'ORLEANS ให้ชื่อว่า *ประวัติของ ม. กองสดังซ์* ตีพิมพ์ครั้งแรก ในประเทศฝรั่งเศส เมื่อ ค.ศ. ๑๖๙๐ ท่านราชทูต เซอร์ ยอน เบาริง แปลเป็นอังกฤษ ให้ไว้ (เล่ม ๑ หน้า ๓๘๕ – ๔๐๗) ว่า ฟอลคอนเป็นชาวเวนิส แต่ไปเกิดในประเทศ กรีก บิดาเป็นบุตรเจ้าเมืองเซฟาโลเนีย แต่ยากจน ฟอลคอนจึงหนีออกจากบ้าน ลง เรือค้าขายเดินทางไปประเทศอังกฤษเมื่ออายุได้ ๑๐ ปี ต่อจากนั้น จึงเข้าทำงานใน บริษัท EAST INDIA CO. เดินทางมาตะวันออก ต่อมาจึงออกมาตั้งตัวซื้อเรือบรรทุกสินค้า ไปค้าขาย เรือแตก ๒ ครั้งก็ไม่ทอดย ครั้งที่ ๓ เรือแตกที่ฝั่งมะลาบาร์ อินเดีย จึง ได้พบราชทูตไทยเรือแตกเช่นเดียวกัน ฟอลคอน จึงจัดซื้อเรือเป็นพาหนะพาราชทูต ผู้นั้นกลับเข้ากรุงศรีอยุธยา นี่เป็นมูลเหตุที่ ฟอลคอน จะได้เข้ารับราชการกับออกญา พระคลัง (คือ โทษาเหล็ก) การที่เรื่องแต่งของ ตาซาร์ต ตีพิมพ์ที่กรุงปารีส เมื่อ ค.ศ. ๑๖๘๖ และ คอลีอองส์ ลอกมาตีพิมพ์ใน ค.ศ. ๑๖๙๐ โดยไม่ได้ทดสอบเรื่องราวจะ เท็จจริงเพียงไร จึงเป็นการชักชวนให้ผู้แต่งคนอื่นๆ ลอกกันต่อๆ มา จนปรากฏใน หนังสือ *อุโฆษสมัย* ใน ค.ศ. ๑๙๒๐ เรื่องการจะเปลี่ยนลัทธิจากโปรเตสแตนท์มานับถือ ตามลัทธิโรมันคาโรลิก ก็ฟังดูชอบกล ท่านเขียนว่าบิดามารดาของ ฟอลคอนนับถือ โรมันคาโรลิก แต่ฟอลคอนเองเมื่อเด็กต้องอยู่กับพวกอังกฤษ พวกนี้จึงชักชวนให้นับ ถือลัทธิที่ผิด (คือ โปรเตสแตนท์) แต่วันหนึ่งฟอลคอนล้มเจ็บทำท่าจะไม่รอด จึงขอ ให้คุณพ่อ อังทวน โทมาส ให้ศีลล้างบาป หันไปนับถือโรมันคาโรลิก เมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๖๘๒ แล้วต่อมาอีก ๒ – ๓ วัน ก็กระทำการสมรสกับหญิงญี่ปุ่น*

๑ คอรี ลีอองส์: หน้า ๑๕ แต่ โลเน: หน้า ๗๔ กล่าวไว้ว่า หญิงนี้เป็นปอตุเกศ ชื่อ “คอนญากิโอมาร์” (ชื่อนี้ จึงกลายเป็นคุณหญิง “ทองกับม้า” ในสำเนียงไทย) โลเนนำบันทึกเรื่องฟอลคอนและคุณหญิง โดยบาทหลวง เดอเลออน มาลงไว้หลายแห่ง และมีหนังสือประวัติของ ฟอลคอน อีกเล่มหนึ่ง คือ Deslanders, M: *Histoire de M. Constance. Amsterdam, 1756* มีจดหมายของ ‘an English Catholic’ ว่าบิดาของหญิง ชื่อ Fanique เป็นปอตุเกศ แต่มารดาเป็นญี่ปุ่น

(ที่กรุงศรีอยุธยา) ซึ่งนับถือโรมันคาโธลิกอยู่ การที่ผู้เขียน (คอร์ดอิงส์) ลำดับเรื่องราวไว้เช่นนี้ ฟังดูชอบกล เพราะฟอลคอนล้มเจ็บใกล้จะตาย จึงสละลัทธิความเชื่อเดิม หันมารับนับถือลัทธิใหม่ แต่ “ต่อมาอีก ๒ – ๓ วัน” กลับไปกระทำการสมรสกับหญิงที่นับถือลัทธิโรมันคาโธลิก ผู้อ่านที่อ่านแล้วเกิดความสงสัยจนแท้ก็คงมี ว่า การที่ชายจะสละลัทธิความเชื่อของตนไปรับนับถือลัทธิของฝ่ายหญิง จะเกี่ยวกับการอยากได้หญิงมาเป็นภรรยามากกว่า (ซึ่งตัวอย่างในสมัยนี้ก็ยังมียู่) ส่วนเรื่องการยกเมืองบางกอกกับเมืองมะริตให้ทหารฝรั่งเศส “คุ้มครอง” การขบถของพระเพทราชา ต่อสมเด็จพระนารายณ์ การวางแผนจะจับพระเพทราชาแล้วล้มเหลว การประหารผู้นับถือศาสนาคริสต์ “ทุกคน” ในราชอาณาจักร การถูกประหารของฟอลคอน ฯลฯ ว่าเป็นการเขียนนวนิยาย โดยมี ฟอลคอน และศาสนาคริสต์เป็นพระเอกของเรื่อง นอกนั้นเป็นพวกผู้ร้าย นี่เป็นการเขียนของบาทหลวง คอร์ดอิงส์ ตีพิมพ์ที่กรุงปารีส เมื่อ ค.ศ. ๑๖๕๐

เมื่อเซอร์ ยอน เบาริง แปลเรื่องของฟอลคอน เขียนโดยบาทหลวง คอร์ดอิงส์ ให้ไว้แล้ว ท่านก็นำข้อเขียนของ แคมเฟอร์ มาลงให้ไว้เป็นการเปรียบเทียบ โดยท่านเขียนว่า ข้อเขียนของท่านทั้งสองนี้ “แตกต่างกันอย่างประหลาด” (Strangely Contrasted) (เล่มสอง หน้า ๔๐๗ – ๔๑๐) แคมเฟอร์ผู้เข้ามากรุงศรีอยุธยาคราว ๒ ปี หลังฟอลคอนถูกประหาร เขียนไว้ว่า “หม่อมบิ๊ ฟอลคอน และพรรคพวก วางแผนยึดอำนาจ โดยจะให้หม่อมบิ๊เป็นกษัตริย์ แต่เพทราชาปราบปรามได้ แล้วให้ประหารหม่อมบิ๊และฟอลคอนเสีย ส่วนภรรยาของฟอลคอนนั้น ถ่มน้ำลายรดหน้าเขาค้วย และไม่ยอมให้จูบลากุชายอายุ ๔ ขวบ ในขณะที่ถูกนำตัวไปประหาร” นี่เป็นการเขียนของบาทหลวง คอร์ดอิงส์ และของแคมเฟอร์ เกี่ยวกับฟอลคอน ผู้เขียนทั้งสองต่างไม่ได้ยู่เห็นเหตุการณ์โดยตนเอง แต่ต่างก็อาศัยข้อเขียน หรือคำบอกเล่าของผู้อื่น ที่อยู่ใกล้ชิดเหตุการณ์ ผู้บอกเล่าเอียงไปทางใด ผู้เขียนก็เอียงตามไปค้วย

เท่าที่เขียนมานี้ ยังไม่ได้กล่าวถึงชาวต่างชาติ ซึ่งเข้ามาพร้อมคณะทูต เคอ ลาดูแบร์ ซึ่งรวมทั้งนักบวช ทหาร และพลเรือนก็มีไม่น้อยกว่า ๖๐๐ คน ยังมีพวก

๒ Hutchinson : *Adventurers in Siam in the 17th century*. London 1940 หน้า ๔ ว่า วันถูกประหารของฟอลคอน คือ ๔ มิถุนายน ค.ศ. ๑๖๕๔

พ่อค้าอังกฤษซึ่งมีจำนวนเป็นร้อยในรัชสมัยนี้ และพวกทหารที่มีส่วนพัวพันทำการรบ ฟุ้งที่เมืองมะริค นอกจากนี้ยังพวกซอลันตา ปอตุเกศ พวกอิหร่าน แคมมัวร์ และชาวเมืองของประเทศใกล้เคียง เช่น มลายู ชาว จีน ญี่ปุ่น ถ้าจะประมวลหยาบๆ ก็คงไม่ต่ำกว่าพัน แต่จากพวกพลทหารและพ่อค้าธรรมดาซึ่งคงมีจำนวนมาก เราจะพึงอาศัยข้อเขียนเป็นการบันทึกเหตุการณ์ย่อไม่ได้ แม้กระนั้น ข้อเขียนของพวกบาทหลวงฝรั่งเศส พ่อค้าคนสำคัญของอังกฤษและซอลันตา ก็มีจำนวนมากพอๆ ถ้าจะประมวลเอกสารทั้ง PRIMARY SOURCE และ SECONDARY SOURCE มาไว้ให้ปรากฏ ก็คงจะมีจำนวนหลายหน้ากระดาษทีเดียว

ในการเรียบเรียงหนังสือเรื่อง *ออกญาวิไชยจันทร์* (ตีพิมพ์จำหน่าย พ.ศ. ๒๕๐๖) ผู้เขียนยังมีได้ใช้เอกสารอีกหลายฉบับ โดยเฉพาะเอกสารของสังฆราช ปาลู* ผู้ซังกนำประเทศฝรั่งเศสและประเทศสยามให้เป็นทองแผ่นเดียวกัน (ก่อนฟอลคอนจะเข้ารับราชการในสำนัก และเอกสารของซอลันตาในชื่อเรื่อง "ชีวิตและพฤติกรรมของ ซี. ฟอลคอน" ผู้เขียนคือ พ่อค้าซอลันตาประจำกรุงศรีอยุธยา ชื่อ JOANNES KEYTS และ PETER VAN DE HOORN (ไม่ใช่ ฟอนฟลิต VAN VLIET ดังที่เคยเชื่อกัน ทั้งนี้เพราะฟอนฟลิตกลับประเทศซอลันตาร่วม ๓๐ ปี ก่อนฟอลคอนจะเข้ามามีบทบาทในราชสำนัก) เอกสารซอลันตานี้ อาจเป็นปฏิบัฏ์ต่อฟอลคอนอยู่บ้าง แต่เอกสารของสังฆราช ปาลู เชื่อได้ว่าท่านคงให้ความเป็นจริงเกี่ยวกับรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ได้อย่างยิ่ง เอกสารนั้นชื่อว่า *ความสัมพันธ์โดยสังเขประหว่างสังฆราชฝรั่งเศสกับประเทศสยาม* ตีพิมพ์ที่กรุงปารีส ค.ศ. ๑๖๖๘

รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์นั้น มีความสำคัญในเรื่องราวที่เกี่ยวกับต่างประเทศ เอกสารที่เกี่ยวกับเรื่องนี้มีมากมาย จนในเวลาปัจจุบันก็ยังมิได้ออกมาตีพิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งแรกอยู่เสมอ ควรจะถึงเวลาหรือยังที่นักศึกษาศาสตร์ใหม่ในวิชาประวัติศาสตร์ จะรวบรวมเอกสารเหล่านี้ มาให้ความเป็นธรรมแก่รัชสมัยของพระองค์ ทั้งนี้ โดย

๑ สังฆราชผู้นั้นมีนามเต็มว่า สังฆราชแห่ง Heliopolis เข้ามาในกรุงศรีอยุธยาเมื่อ ๑๗ มกราคม ค.ศ. ๑๖๖๔ กลับออกไปในปีต่อมา กลับเข้ามาอีกพร้อมด้วยพระราชสาสนพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ท่านยังออกไป และกลับเข้ามาอีกครั้งหนึ่งพร้อมด้วยพระราชสาสนฉบับที่ ๒ จนประเทศไทยและฝรั่งเศสเป็น "ทองแผ่นเดียวกัน" แล้วท่านจึงกลับออกไปโดยไม่ย้อนเข้ามาอีก

คำหนึ่งถึงคำว่า “มหाराช” ซึ่งมีผู้ถวายสมัญญาแก่พระองค์ และในเวลาเดียวกัน ก็ไม่ควรลืมข้อตำหนิที่ว่า พระองค์เป็นผู้ทรงดำเนินนโยบายนำประเทศชาติเข้าสู่ยุคสมัยคือ ชักศึกเข้าบ้าน ในระหว่างคำสดุดี และคำกล่าวร้ายเช่นนี้ ความจริงจะอยู่ตรงไหน เพราะถ้าไม่มีทางที่จะลบความจริงในเรื่องเกิดขึ้นกับกองทัพฝรั่งเศสในเดือนสุดท้ายในรัชกาลของพระองค์ได้ เราก็ควรคำนึงด้วยว่า รัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์ มีการสัมพันธ์กับนานาประเทศมากมาย เป็นยุคที่ฝรั่งเศสฝ่ายหนึ่ง กับฮอลันดา และ หรือ อังกฤษอีกฝ่ายหนึ่ง กำลังแก่งแย่งความเป็นผู้ยิ่งใหญ่ การจะรู้เท่าทันคนชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะพระราชผู้ยิ่งใหญ่ในทวีปยุโรป ผู้ซึ่งทรงมีพระราชสาส์นมายัง “เพื่อนที่ดี และนักรักยิ่งของข้าพเจ้า” ต้องการความรู้ทันคนและความเป็นผู้อัจฉริยะ ความสามารถคงว่า เพิ่งมาปรากฏในรัชสมัยสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง คือ หลังจากได้เรียนรู้ภาษา ขนบประเพณี และจิตใจ ชาวต่างประเทศมาแล้วพอสมควร การรู้เท่าทันคน เป็นข้อบกพร่องของสมัยนั้น รัชสมัยพระนารายณ์จึงน่าจะเป็นรัชสมัยที่สำนึกไปราวสองศตวรรษ

มีคำถามจากผู้อยู่ในวัยศึกษาผู้หนึ่งถามว่า “ก็เมื่อในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มีชาวต่างชาติเข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยาพร้อมกัน และในจำนวนนี้ มีพวกนักปราชญ์ผู้ทรงความรู้ในวิทยาการสมัยใหม่หลายสิบ หรือร่วมร้อยคน คนไทยเราได้เรียนรู้อะไร เป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองบ้างจากท่านเหล่านี้ ในเวลา ๓๓ ปี ของรัชกาลนั้น ”

คำถามนี้เราลองมาหาคำตอบกันดูที่หรือ เรื่องขนบประเพณีของชาวต่างชาติ เราจะไม่พูดถึง เพราะถึงคนไทยในรัชสมัยนั้นเรียนรู้มา ก็เป็นเพียงเครื่องประดับสติปัญญา หากเกิดประโยชน์ทางวัตถุไม่

เรา มาพูดถึงวิทยาการสมัยใหม่ เช่น คณิตศาสตร์ ดาราศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และ โดยเฉพาะวิชาทำแผนที่ซึ่งยังมีตัวอย่างดูได้ในปัจจุบัน แผนที่ซึ่งพวกบาทหลวงฝรั่งเศส “สร้าง” ขึ้นไว้มีหลายฉบับ คือ แผนที่อาเซียอาคเนย์ที่บาทหลวงคณะเยซุอิต ๖ รูป ช่วยกันทำ แผนที่ปากน้ำเจ้าพระยาจนถึงกรุงศรีอยุธยาของวิศวกร เคอ ลามาร์ แผนที่มหานครศรีอยุธยา แสดงเขตที่อยู่อาศัยของชาวต่างประเทศให้ไว้ด้วย แผนที่นี้สร้าง

ขึ้นโดยบาทหลวง คุร์โตแลง สังกัดในคณะมิชชันนารี (ปรากฏในหนังสือ ประวัติมิชชันนารีในกรุงสยาม ของ โลเน เล่ม ๑ หน้าสุดท้าย และปรากฏในหนังสือ การเดินทางมากรุงสยามของบาทหลวง บูเวต์ หน้า ๑๐๖) แผนที่พระมหานครศรีอยุธยา แสดงผังเมืองโดยวิศวกร ฝรั่งเศส เมื่อ ค.ศ. ๑๖๘๗ (อยู่ในหนังสือ ของ โลเน เล่ม ๑ หน้ารองสุดท้าย) แผนที่ประเทศสยาม ไม่ปรากฏชื่อผู้ทำ แต่พิมพ์อยู่ในหนังสือการทูตของ เดอ ลาลูแบร์ (อยู่ในหนังสือของ ลาลูแบร์ และในหนังสือของ โลเน เล่ม ๑ หน้าก่อนรองสุดท้าย) นอกจากนี้ยังมีผังเมือง เมืองละโว้ (ไม่ทราบชื่อผู้สร้าง) และเมืองบางกอก (ชื่อผู้สร้างจำไม่มั่น จึงไม่บอกให้ไว้) แผนที่และภาพผังเมืองเหล่านี้ สร้างขึ้นโดยบาทหลวงและวิศวกรฝรั่งเศสทั้งนั้น พวกเหล่านี้ส่วนมากเป็นราชบัณฑิต ในราชสำนักพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ จะมียกเว้นก็แต่บาทหลวง คุร์โตแลง ผู้เข้ามาอยู่กรุงศรีอยุธยาแต่ ค.ศ. ๑๖๖๘—๑๖๗๓ ท่านคงอยู่กรุงศรีอยุธยานานปีทีเดียว (จดหมาย ๒ ฉบับของท่านลงวันที่ ๓๐ ตุลาคม ค.ศ. ๑๖๘๓ โลเน หน้า ๕๑ และ ๓๓๐ เล่ม ๒)* และแผนที่ประเทศสยามก็เชื่อว่าเป็นงานของท่าน ที่มีผู้เชื่อว่าเป็นงานของราชทูต เดอ ลาลูแบร์ นั้น เป็นไปไม่ได้ เพราะท่านราชทูตเข้ามาอยู่กรุงศรีอยุธยาเพียง ๓ เดือนเท่านั้น ผู้ที่จะทำแผนที่ประเทศสยามได้ จำต้องมีเวลายาวนาน ท่องเที่ยวและกระทำการวัดสำรวจตามวิทยาการสมัยใหม่ทั่วพระราชอาณาเขต ส่วนบาทหลวงฝรั่งเศสคณะเยซูอิตด้วยกันในกรุงศรีอยุธยาอุปละไม่นาน ก็เดินทางออกนอกประเทศไป ผู้ที่อยู่นานและเป็นบาทหลวงมีความรู้ในวิชาทำแผนที่ ก็เห็นมีแต่บาทหลวง คุร์โตแลง มีปัญหาที่น่าคิดก็คือว่าพวกซอลันดาจะเป็นผู้สร้างแผนที่ประเทศสยามฉบับนี้ได้หรือไม่ พวกซอลันดาส่วนใหญ่เป็นพ่อค้า จะมีพวกช่างที่มีความรู้ในทางต่อเรือ สร้างตึก สร้างโรงเก็บสินค้า ก็พอไปได้ แต่ในวิชาทำแผนที่และเป็นแผนที่ประเทศ ไม่ใช่ผังเมือง ไม่เห็นทางที่พวกซอลันดาจะมีเวลาและความอดทนพอ และเหตุผลที่สำคัญก็คือ เมื่อพวกเขาลงแรงลงเวลาเหนื่อยยากทำขึ้นมาแล้ว ก็ไม่เห็นเกิดดอกออกผลอะไร พวกพ่อค้า

* จากหลักฐานเท่าที่ปรากฏนี้ แสดงว่า บาทหลวง เดอ คุร์โตแลงอยู่ในกรุงศรีอยุธยาอย่างน้อย ๑๐ ปี (๑๖๗๓-๑๖๘๓) มีเวลานานพอที่จะทำแผนที่กรุงศรีอยุธยา ลพบุรี บางกอก และแผนที่ประเทศไทยได้

อังกฤษก็เช่นกัน พวกนี้ใช้เวลาทำเงินทำทอง และเลี้ยงลูกกันอย่างสนุกสนาน เป็นปกติวิสัย ผู้ที่มีความสามารถ มีเวลานานพอ และมีความปรารถนาจะสร้าง “สิ่งคิงาม” ขึ้น ก็เห็นมีแต่พวกบาทหลวงคณะมิชชันอง เอตรง์แยร์ เท่านั้น คนไทยยังต้องใช้เวลาอีกยาวนานในการสร้างพื้นฐานและแสวงหาความรู้ในวิทยาการแผนใหม่นี้ คงจะเห็นได้ว่าแผนที่กรุงเทพพระมหานคร “สร้าง” โดยคนไทย คือ กรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ ฯ เป็นฉบับแรก มาปรากฏในต้นรัชกาลที่ ๕ ตีพิมพ์ที่เมืองสิงคโปร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๔ นี้เอง

ถ้าจะพูดถึงการสร้างบ่อม หล่อปืนใหญ่ ชุกคลอง สร้างการประปา ฯลฯ ซึ่งคนไทยคงจะได้เริ่มเรียนรู้จากวิศวกรต่างชาติมาแล้วในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ แต่ความรู้เหล่านั้นไม่จริงจังยั่งยืนมาจนชั้นหลัง แม้แต่วิทยาลัย ซึ่งบาทหลวงคณะ มิชชันอง เอตรง์แยร์ ตั้งขึ้นแล้ว และก็ได้ออกหนังสือไว้แล้วว่า CONSTANTINIEN* เป็นการให้เกียรติแก่ฟอลคอน ผู้อุปถัมภ์ แต่วิทยาลัยคงว่าก็ต้องเลิกลี้ไป เพราะสถานการณ์ทางการเมืองไม่เอื้อต่อการพัฒนา จึงมีแต่โรงเรียนที่คาบหลมหาพราหมณ์ เป็นแบบโรงเรียนวัด จัดสอนเด็กอนาถาให้รู้จักเลขฆานาที อ่าน เขียน ภาษาไทย และคัมภีร์ศาสนาคริสต์ เพียงเท่านั้น โรงเรียนที่คาบหลมหาพราหมณ์นี้ย้ายมาจากที่ตั้งเดิมที่บ้านปลาเห็ด หรือ “บ้านเซ็นโยเซฟ”

ถ้าเช่นนั้นแล้ว การที่มีชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะพวกราชบัณฑิตจากราชสำนักพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ เข้ามายังกรุงศรีอยุธยาเป็นจำนวนมาก ไม่ได้ก่อประโยชน์ที่จริงจังยั่งยืนให้แก่พวกเราที่เดียวหรือ ผู้เขียนไม่กล้ายืนยันว่าพวกเราชั้นหลังได้รับประโยชน์อะไรจากพวกราชบัณฑิตเหล่านั้น นอกจากเอกสารเป็นจำนวนสิบ ไม้ศึกษา และแผนที่ และแผนผัง ๕ – ๖ แผ่นไว้ทดสอบ แต่ความรู้ในทางวิชาการช่าง การแพทย์ และแม้แต่ในวิชาศิลปศาสตร์ เราไม่ได้รับประโยชน์สิ่งใดเลย เหตุการณ์ทางการเมืองมายับยั้งการพัฒนาในยุคนั้น และถ้าเราจะถามต่อไปว่า ถ้าเหตุการณ์ทางการเมืองมีผลในทาง

* โฉม: หน้า ๖๘ “สมเด็จพระนารายณ์พระราชทานที่คืน...(และ) ฟอลคอนสัญญาจะก่ออาคารเป็นตึก และเพื่อเป็นการสมนาคุณผู้ก่อตั้ง ทางคณะ (มิชชัน) จึงตั้งชื่อวิทยาลัยนี้ว่า “คอนสตันตินิเยน”...จำนวนนักศึกษาเพิ่มขึ้นจนเกือบถึง ๔๐ และฟอลคอนสัญญาจะให้เงินอุดหนุนปีละ ๑,๕๐๐ เอกุล” วิทยาลัยนี้ตั้งขึ้นที่ลพบุรี ใกล้วัด ส่วนตัวของฟอลคอน บัณฑิตวิทยาลัย บอกไว้กว้าง ๆ ว่า ในระหว่างที่ออกพระวิสุตรสุนทรไปฝรั่งเศส คือปลาย ค.ศ. ๑๖๘๕ หรือ พ.ศ. ๒๒๒๘

ตรงข้าม คือประเทศต้องตกอยู่ใต้อาณัติของฝรั่งเศส เป็นเมืองขึ้นของเขา วิทยาการ
แผนใหม่ก็คงจะจริงจังยืนต่อมาจากนัวลูกชั่วหลาน แต่เอกราช อธิปไตย และความเป็น
ไทยก็จะสิ้นสุดลงใน พ.ศ. ๒๒๓๑ ประวัติศาสตร์ของบ้านเมืองก็จะเปลี่ยนรูปไป จะมี
รายละเอียดเป็นอย่างใดก็เหลือเถา จึงทำให้น่าคิดว่า ระหว่างความเจริญแต่ชาติความ
เป็นไทย และรักษาความเป็นไทยไว้ได้โดยชาติความเจริญ พวกเราสมัครใจจะเลือกเอา
ข้อใด

ผู้เขียนมิได้พูดถึงเอกสารภาษาไทยมาแต่ต้น ก็เพราะเรามีเอกสารของรัชสมัยนั้นน้อย
เหลือเกิน ที่ขึ้นหน้าขึ้นตาเป็นสมุดข่อยที่เรียกกันว่า พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา
ฉบับหลวง/ประเสริฐฯ สมุดข่อยนี้เขียนด้วย ริง บนพื้นดำ แสดงให้ชมในตู้กระจกในพระ
ที่นั่งศิวโมกซ์พิมาน ใครผ่านไปผ่านมาอาจไม่สังเกต และเด็กนักเรียนอาจเดินผ่านไป
ถ้าครุไม่ถึงความสนใจมาให้เห็น แท้จริงสมุดข่อยเล่มนี้เป็นเพียงการคัดลอกของเก่าที่มี
อยู่ก่อนรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ มาเรียงลำดับเรื่องราวไว้ ตั้งแต่รัชกาลพระเจ้า
อยู่ทองมาจนถึงปลายรัชกาลสมเด็จพระนเรศวร อีกฉบับหนึ่งซึ่งพอเชื่อได้ว่าเป็นเอกสาร
ของรัชสมัยนี้ (แต่ไม่ปรากฏต้นฉบับเสียแล้ว) คือ คำพยากรณ์ในตอนปลายรัชกาล
สมเด็จพระนารายณ์ ข้อความว่าจะเกิดกบฏขึ้นในประเทศ ดังข้อความว่า “ทางน้ำก็
จะแห้งเป็นทางบก เวียงวังก็จะรกเป็นป่าเสือ” เอกสารภาษาไทยในประเทศไทยมีอยู่
เพียงเท่านั้น ที่อยู่ต่างประเทศ (คือประเทศฝรั่งเศส) ก็เห็นมี ศุภอักษรของโกษาปาน
๒ ฉบับ มีไปถึงมิตรสหายชาวฝรั่งเศส และหนังสือสัญญาการค้าขายระหว่างกรุงสยาม
กับกรุงฝรั่งเศส ระหว่างออกญาพระเสด็จฯ กับ ท่านราชทูต เดอ ลาลูแบร์ เอกสารทั้ง
๓ ฉบับนี้ตีพิมพ์ไว้ให้ปรากฏใน *วารสารสยามสมาคม* (เล่ม ๑๔ ภาค ๑ ประจำ ค.ศ.
๑๙๒๑)* และได้ทราบข่าวว่ามีสมุดบันทึกของโกษาปานยังอยู่ที่กรุงปารีส (สำนักงาน
ใหญ่ของคณะ มิซ็อง เอตรง์แยร์) แต่เอกสารนี้ผู้เขียนยังไม่ได้เห็น และหอสมุด
แห่งชาติยังไม่ได้นำ เเท่าที่ทราบเอกสารภาษาไทยมีเพียงเท่านั้น

๑ เกี่ยวกับเอกสารภาษาไทย ๓ ฉบับนี้ ลงวันเดือนปี ตามแบบไทยไว้ทั้งสามฉบับ คือ ๒ ฉบับแรกลงไว้ว่า
“วันพุธ เดือนแปด แรม ๒ ค่ำ ปีเถาะนพศก พุทธศักราช ๒๒๓๑” ซึ่งทางเอกสารฝรั่งเศส ลงวันเดือนปีตาม
ทัศนคติฝรั่งไว้ว่า ตรงกับวันที่ ๒๕ มิถุนายน ค.ศ. ๑๖๘๗ และเอกสารฉบับที่ ๓ ลงวันเดือนปีไว้ว่า “วันพฤหัสบดี ๗
เดือนอ้าย ขึ้น ๘ ค่ำ ปีเถาะนพศก พุทธศักราช ๒๒๓๑” ซึ่งเอกสารฝรั่งเศสลงวันเดือนปีไว้ว่าตรงกับ วันที่ ๑๑
ธันวาคม ค.ศ. ๑๖๘๗ (นักปฏิทินโหราศาสตร์ของเราตรวจสอบทานดู เพราะไม่มีปฏิทินจำหน่ายในตลาดออกหลัง
ไปไกลถึงรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์)

ส่วนเอกสาร Primary source ในภาษาฝรั่งเศส เท่าที่ตีพิมพ์แล้ว (บางเล่มผู้เขียนเองก็ยังไม่เคยเห็น) เรียงลำดับตีพิมพ์ ได้ดังนี้

1. BOURGES: *de Relation du Voyage de Mgr. E' Eveque de Bergye. Paris 1666*
2. PALLU: *Relation abrégée des Missions....aux Royaumes de...Siam. Paris 1668*
3. TACHARD: *Voyage de Siam....Paris, 1686*
4. DE CHAUMONT: *Relation de l' ambassade...a la cour du Roi de Siam. Paris, 1687*
5. TACHARD: *Second voyage de Siam. Paris, 1689*
6. GERVAISE: *Histoire naturelle et politique du royaume de Siam. Paris, 1690*
7. LA LOUBERE: *Du Royaume de Siam. Amsterdam, 1691*
8. DES FARGES: *Relations des revolution arrivees a Siam dans l' annee 1688. Amsterdam, 1691*
9. VOLLANT DES VERQUAINS: *Histoire de le Revolution.....1688. Lille, 1691*
10. BLANC, R.P.: *Histoire de le Revolution de Siam. Lyon, 1692*
11. DE CHOISY: *Journal du Voyage de Siam. Trevoux, 1741*
12. GARARDI: *Memoire du Comte de Forbin. Amsterdam, 1748*
13. BERNARD: *Le Voyage du P. de Fontaney au Siam...Shanghai, 1942*
14. DRANS ET BERNARD: *Memoire du P. de Beze. Tokyo. 1947*
15. GATTY: *Voyage de Siam du Pere Bouvet. Leiden, 1963*

เฉพาะหมายเลข ๙ และ ๑๐ ผู้เขียนไม่กล้ายืนยันว่าท่านผู้แต่งเคยเข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยาหรือไม่ แต่เพราะหนังสือ ๒ เล่มนี้ตีพิมพ์ใกล้ชิดเหตุการณ์ จึงรวมเข้ามาไว้ให้ ส่วนเอกสารที่มีอยู่แต่ยังไม่ได้ตีพิมพ์ ทราบว่ามี สมุดบันทึกของ CEBERET มีกล่าวบรรยายโดยศาสตราจารย์ เซเกส์ ใน *วารสารสยามสมาคม* เล่ม ๑ ประจำ ค.ศ. ๑๙๒๑ ส่วนบาทหลวงเยซุอิต ๖ รูป ซึ่งเป็นราชบัณฑิตในราชสำนักพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ มีเอกสารตีพิมพ์แล้ว ๓ ท่าน คือ TACHARD, DE FONTANEY และ BOUVET ส่วนอีก ๓ ท่านยังไม่มีการตีพิมพ์ คือ LECOMTE, GERBILLON และ VISDELOU เฉพาะบาทหลวงในคณะมิชชันนารี รวบรวม ๓๖ รูป มีเอกสารตีพิมพ์เป็นเอกเทศเพียงไม่กี่ราย นี้ไม่นับที่นำมารวมไว้ใน *ประวัติมิชชันนารีในกรุงสยาม* ของ โลเน ซึ่งมียุ่่มาก

การบันทึกเรื่องราวของคนฝรั่งเศส ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ มีมากมายเช่นนี้ เอกสารของคนไทยในรัชสมัยนั้นจึงหาเทียบเขาไม่ได้ และความจริงข้อนี้ก็มีมาจนถึงต้นยุครัตนโกสินทร์ เราเพิ่งมาเริ่มตีพิมพ์สิ่งจดบันทึกในพระราชพงศาวดารรัตนโกสินทร์ ๔ รัชกาล โดยเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ในรัชกาลที่ ๕ นี้เอง

เอกสารของอังกฤษในรัชสมัยนี้ เทียบกับของฝรั่งเศสไม่ได้ เพราะส่วนมากเป็นเรื่องค้าขาย จะมีที่เกี่ยวกับเรื่องการเมือง เห็นมีอยู่ ๒ ฉบับ คือ *การปราบขบถมังกะสัน ที่กรุงศรีอยุธยา* เขียนโดย แซมมวล ไวท์ รายงานไปยังพีชาย (GEORGE WHITE)

ซึ่งขณะนั้นอยู่ที่ประเทศอังกฤษ (ตีพิมพ์อยู่ใน ANDERSON: ENGLISH INTERCOURSE WITH SIAM) หน้า ๒๒๙—๒๓๒ (และหนังสือของ โกลเน: หน้า ๑๙๓—๑๙๕ เล่ม ๒) อีกเรื่องหนึ่งเป็นเรื่องเมืองมะริค เป็นสมุคบันทึกของ คาเวนพอร์ต เลขานุการของแซมมวล ไวคท์ เจ้าเมืองมะริค (ตีพิมพ์อยู่ในเรื่อง SIAMESE WHITE ของ COLLIS)

เอกสารขอลันคา จะมีมากน้อยเท่าใด ไม่มีทางทราบ เท่าที่ตีพิมพ์และมีผู้แปลไว้แล้ว คือ ที่ให้ชื่อว่า *ชีวิตและพฤติกรรมของ ซี. ฟอลคอน* เชื่อว่าผู้เขียนเป็นพ่อค้าขอลันคาอยู่ในกรุงศรีอยุธยาในสมัยที่ JOANNES KEYTS และ PETER VAN DE HOORN เป็นผู้กำกับห้างค้าขายของขอลันคา

ส่วนเอกสารปลีกย่อย มีอยู่ประปราย เหลือที่จะนำมากล่าวในที่นี้ได้

จาก *ประวัติมิชชันในกรุงสยาม* ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญของเรื่องนี้ มีเรื่องราวเกี่ยวกับรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์นำมาตีพิมพ์ให้ไว้ ๒๘๘ หน้า เรียงพิมพ์ด้วยตัวจิ๋ว เป็นเอกสารของสังฆราช บาทหลวง นายทหารฝรั่งเศส ตลอดจนของโกษาปาน และข้าราชการไทย ภาษาที่ใช้ในเอกสารเป็นภาษาฝรั่งเศสและลาติน (เอกสารของคนไทยมีปรากฏเป็นภาษาฝรั่งเศส เข้าใจว่าเป็นคำแปล ส่วนภาษาไทย หาไม่ได้เลย) เป็นการบันทึกเรื่องราวกว่า ๓๐ ปี ในรัชสมัยนั้น โดยบุคคลต่าง ๆ ในวงราชการหรือวงของการศาสนา เอกสารราว ๓๐๐ หน้านี้ เป็น “ขุมทอง” ของนักประวัติศาสตร์ที่เดียว ถ้ารู้ภาษาฝรั่งเศสดีพอ ผู้เขียนรู้ภาษาน้อย่างเด็กนักเรียน แม้จะคลำมา ๓—๔ ปีแล้วก็ได้ผลเล็ก ๆ น้อย ๆ นักศึกษาที่รู้ภาษาฝรั่งเศสอย่างดี ถ้าใช้เวลาเพียง ๓—๔ เดือน จะได้รับความรู้อย่างแตกฉาน หาจากที่อื่นไม่ได้ (พระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์ทรงมีไปถึงสันตะปาปา และถึงพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ มีปรากฏเป็นภาษาฝรั่งเศสหลายแห่ง ส่วนสุภอักษรของข้าราชการไทย เช่น ของโกษาเหล็ก ออกญาพระเสด็จ โกษาปาน ฯลฯ ก็มีปรากฏเป็นภาษาฝรั่งเศสเช่นกัน ต้นฉบับหรือแม้แต่สำเนาเป็นภาษาไทย คงสูญหายหาไม่ได้แล้ว)

การศึกษาประวัติศาสตร์จากเอกสาร อาจเป็นของใหม่ในประเทศเรา แต่ก็ถึงเวลาแล้วที่พวกนักศึกษาจะต้องใช้วิธีนี้ ถ้าอยากทราบความจริง การศึกษาประวัติศาสตร์

รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ จากพระราชพงศาวดารฉบับต่างๆ ที่มีอยู่ เป็นการศึกษา เรื่องราวที่คนในยุครัตนโกสินทร์เขียนขึ้น คนเขียนเกิดหลังเหตุการณ์และเขียนตามคำบอกเล่าต่อ ๆ กันมา การจะได้ความจริงหรือแม้แต่ใกล้เคียง ก็เหลือวิสัย การประมวล เอกสารของรัชสมัยนั้นและศึกษาซึ่งตรงจนได้เรื่องราวที่เกิดขึ้น จะเป็นเครื่องมือในการพิจารณาเหตุการณ์ปัจจุบันได้แจ่มแจ้งขึ้น เอกสารภาษาฝรั่งเศส คนฝรั่งเศสยอมหาอ่านได้สะดวก และเมื่อเขาอ่านพบเรื่องนายพล เค็สฟาซ ต้องยอมจำนน ยอมถอนทหารออกไปจากพระราชอาณาจักร การจะคิด “แก้ลำ” ย่อมเกิดขึ้นเป็นธรรมดา ซึ่งเขาก็ “แก้ลำ” ได้สำเร็จในเรื่อง ร.ศ. ๑๑๒ เป็นการล้างอายได้อย่างแนบเนียน พระราชพงศาวดารของเราไม่ได้ให้ความเข้าใจอะไรแก่เราในเรื่องนี้เลย มิหนำซ้ำยังพราวไปด้วยเวทมนต์คาถาและการไม่เผชิญกับความจริง เราเป็นคนรุ่นหลังรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ร่วม ๓๐๐ ปี จะคิดอ่านอย่างไร ปฏิบัติการอย่างไร ก็อยู่ในดุลยพินิจของแต่ละบุคคล แต่เพราะเรื่องนี้เขียนขึ้นเพื่อนักศึกษาที่อ่อนอาวุโสกว่าผู้เขียน จึงขอแนะนำบรรดาท่านเหล่านี้ว่า พระราชพงศาวดารของเราก็ที่มีอยู่ ใช้ไม่ได้หลายแห่ง เราต้องศึกษาจากเอกสารหรือ PRIMARY SOURCE จึงจะได้เรื่องราวที่เกิดขึ้น แต่เมื่อศึกษาแล้ว เราจะสรุปความเห็นอย่างไรในเรื่องรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ เป็นเรื่องของแต่ละนักศึกษา ไม่มี “ครู” คนใดจะบังคับ ชี้ชวน หรือโน้มน้าวความคิดเห็นของเราได้ วิชาประวัติศาสตร์จึงเป็นวิชาประชาธิปไตย ไม่มีการบังคับ ชูเชิญ แต่ประการใด

เอกสารในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์

หมายเหตุท้ายเรื่อง.—

๑. เกี่ยวกับแผนที่ประเทศไทย ที่มีปรากฏในหนังสือการทูตของ เดอ ลาลูแบร์ ตีพิมพ์เมื่อ ค.ศ. ๑๖๙๑ นั้น แผนที่นี้จะเป็นแผนที่ประเทศไทยฉบับแรก ทำขึ้นเมื่อกว่า ๒๗๕ ปีมาแล้ว มาตราส่วนไม่ได้บอกไว้ เส้นรุ้งเส้นแวงก็ไม่ปรากฏ และสถานที่บางแห่งก็ลงไว้ผิดพลาดจากความเป็นจริงไปบ้าง แม้กระนั้น เราก็จำต้องยอมรับว่าเป็นความพยายามอย่างดีที่สุดของคนในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ได้สร้างขึ้น เมื่อ

ตรวจจากต้นฉบับภาษาฝรั่งเศส ซึ่งมีอยู่ที่สยามสมาคม ชื่อผู้สร้างมีปรากฏอยู่ในตัวแผนที่ คือ F.ERTINGER (เอฟ. เออร์เตงเยร์) ส่วนในคำชี้แจงของ เดอ ลาลูแบร์นั้น ทำนอธิบายว่า ผู้ทำแผนที่นี้ได้เดินทางไปทั่วประเทศไทย แต่ (คงจะเป็นการเดินทางอย่างรีบด่วน) ท่านเกรงจะผิดพลาด จึงมอบให้ CASSINI (คาสซีนี) ราชบัณฑิตในวิชาที่กรุงปารีสตรวจแก้ไข แล้วจึงตีพิมพ์เมื่อ ค.ศ. ๑๖๙๑ แต่ F. ERTINGER จะเป็นใคร เข้ามากรุงศรีอยุธยาพร้อมคณะทูตชุดนี้หรืออย่างไร อยู่ในกรุงศรีอยุธยานานเท่าใด ท่านไม่ได้บอกไว้ ความเข้าใจของผู้เขียนที่ว่า บาทหลวง COURTAULIN คงเป็นผู้สร้างแผนที่นี้จึงผิดไป

๒. ยังมีแผนที่ประเทศไทยอีกฉบับหนึ่ง อยู่ในหนังสือ LE SIAM ANCIEN ภาค ๑ (เล่มที่ ๒๗ ในหนังสือชุดของ MUSEE GUIMET) หน้า ๓๒ ผู้แต่ง คือ LUCIEN FOURNEREAU ตีพิมพ์ที่กรุงปารีส ค.ศ. ๑๘๙๕ แผนที่นี้สร้างขึ้นโดยบาทหลวง PLACIDE แห่งคณะออกัสติน อูทิส ให้ท่านราชทูต เดอ โชมองต์ ผู้ทำแผนที่มีคำอธิบายว่า เป็นราชบัณฑิตในวิชาภูมิศาสตร์ประจำราชสำนักพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ แต่ตำบลที่ตั้งเมืองใหญ่เมืองเล็กในประเทศสยามลงไว้สับสนไม่ถูกที่ แสดงว่าผู้สร้างไม่ได้เดินทางสำรวจด้วยตนเอง ได้ถามข้อความจากผู้อื่นได้มาอย่างไรก็เอาไปลงไว้เช่นนั้น ปีที่สร้างคงเป็น ค.ศ. ๑๖๘๕ ปีที่ราชทูต เดอ โชมองต์เดินทางเข้ามาสู่กรุงศรีอยุธยา แต่ไม่ได้ตีพิมพ์ในหนังสือของ เดอ โชมองต์ กลับมาตีพิมพ์เอาเมื่อ ค.ศ. ๑๘๙๕ กว่าสองร้อยปีหลังทำขึ้น ความขลังของหนังสือ LE SIAM ANCIEN จึงหย่อนไปมาก

๓. ส่วนแผนที่ของวิศวกร เคอ ลามาร์ (บางแห่งเขียนว่า เคอ ลาแมร์) แสดงสายลำน้ำเจ้าพระยา จากปากน้ำถึงกรุงศรีอยุธยา ที่มีปรากฏในหนังสือ LE SIAM ANCIEN หน้า ๓๔ เป็นแผนที่ชัดเจน กว่าที่ปรากฏในที่อื่น แสดงเมืองบางกอกไว้ชัดเจนว่า เป็นเกาะอยู่กลางแม่น้ำ และท่านใช้คำอธิบายว่า “I. DE BANKOK” คำย่อ I. คงหมายถึง ILE แปลว่า “เกาะ” ผู้เขียนเคยเห็นเอกสารรัชกาลที่ ๑ เขียนบางกอกว่า “บางกอะ” อยู่แห่งหนึ่ง คำว่า “บางกอะ” ถูกต้องกว่าที่เขียน “บางเกาะ” เสียอีก เพราะถ้าเราสกกด “เ-ก-า” แล้วประวิสรรชนีย์ จะไม่ได้เสียงถูกต้องเหมือนสกกด “ก-อ” แล้วประ

แผนที่ลำน้ำเจ้าพระยา จากปากน้ำถึงกรุงศรีอยุธยาของวิศวกร เคอ ลาแมร์ ในรัชสมัยพระนารายณ์